

Piotr Kowolik

"Światopogląd młodzi", Antonina Gurycka, Warszawa 1991 : [recenzja]

Chowanna 1, 59-62

1993

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Uniwersytet Śląski	Katowice 1993	R. XXXV (XLVI)	T. 1	s. 59-62
------------	--------------------	---------------	----------------	------	----------

RECENZJE

**Antonina Gurycka: „Światopogląd młodzieży”
Warszawa, Pracownia Testów Psychologicznych 1991
ss. 238; nakład 1500 egz.**

Światopogląd młodzieży Antoniny Guryckiej jest publikacją szczególną, inspiracją bowiem do jej powstania była praca S. Szumana, J. Pietera i H. Weryńskiego pt. *Psychologia światopoglądu młodzieży* wydana w 1933 roku przez S. A. Książnicę-Atlas (Warszawa—Lwów). Jej przedmiotem jest wielostronnie analizowany światopogląd młodzieży. Od tamtego czasu, gdy książkę opracowano (mija prawie 60 lat), nie powstała inna publikacja tak skoncentrowana na problemie światopoglądu młodzieży, opracowana przez psychologów.

Recenzowana książka składa się z trzech rozdziałów: *I. Systemy wartości młodzieży; II. Światopogląd; III. Idealizm młodzieży*, poprzedzonych wprowadzeniem, a zakończonych podsumowaniem, bibliografią i streszczeniem w języku angielskim. Dokładne omówienie tak obszernego dzieła przekracza ramy niniejszej recenzji. Dlatego ograniczę się jedynie do zasygnalizowania treści jego poszczególnych rozdziałów.

We wprowadzeniu autorka szkicuje problematykę światopoglądu w wyborze. Nie poddaje analizie całej obszernej i dostępnej literatury dotyczącej tego zagadnienia. Stwierdza, że „światopogląd nie jest pojęciem naukowym, gdyż nie ma wyraźnie określonych parametrów, genezy, mechanizmów wewnętrznej strukturalizacji i określonych, zweryfikowanych empirycznie funkcji” (s. 11). Autorka wyznaczyła następujące cele:

— charakterystyka systemów wartości i światopoglądu polskiej młodzieży w drugiej połowie XX wieku (1949—1988), przede wszystkim zaś

- w końcu lat osiemdziesiątych, za pomocą ankiety otwartej, której wyniki analizowane były przez grupy sędziów kompetentnych;
- weryfikacja przyjętego założenia, iż w rozwoju różnych właściwości psychicznych człowieka proces przebiega nie tylko według własnego indywidualnego rytmu (różnice indywidualne), ale zależny jest od wielu problemów, tj. od „czasu społecznego”, w którym człowiek żyje;
 - nadanie pojęciu „światopogląd” statusu pojęcia teoretycznego; dla psychologów „światopogląd” jest raczej określeniem potocznym, trudnym do operacjonalizacji; ważnym zjawiskiem, które wymaga odróżnienia od światopoglądu, jest system wartości, stanowiący w pracy odrębny przedmiot badań.

Rozdział I — zawiera przegląd unikalnych materiałów dotyczących systemów wartości cenionych przez młodzież w okresie przełomu PRL i tworzenia się Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały te uzyskano, powtarzając badania tą samą techniką, co dziesięć lat. Badaniami objęto ponad 700 uczniów klas I i III liceów oraz techników w 5 miastach wojewódzkich. Jedną grupę uczniów badano za pomocą kwestionariusza *Poglądy młodzieży* (technika do badania cenionych wartości — pełny tekst kwestionariusza zainteresowani odnajdą w książce autorki: *Systemy wartości młodzieży a oddziaływanie szkoły*. Warszawa 1986); drugą zaś — wykorzystując otwartą, czteropytaniową ankietę dotyczącą życia, wzorów osobowych, mającą zainspirować do swobodnej wypowiedzi światopoglądowej.

W świetle przeprowadzonych badań młodzież końca lat osiemdziesiątych naszego stulecia jawi się jako młodzież o wyraźnych tendencjach humanistycznych, uwikłanych w problematykę społeczną. Ceni ona najbardziej „działanie”, „afiliację” i „prospołeczność”, a więc wartości związane z człowiekiem uwikłanym w relacje z innymi ludźmi, służącym innym, człowiekiem działającym, człowiekiem będącym podmiotem. Na dole tej hierarchii znalazły się tzw. wartości obywatelskie, czyli odnoszące się do człowieka jako członka państwa, narodu o określonych powinnościach.

W odpowiedzi na ankietę światopoglądową młodzież wśród swoich celów wymienia własne wykształcenie i zdobycie zawodu. Służba krajowi (światu) zajmuje ostatnie miejsce. Za wzory osobowe uznaje ludzi z bezpośredniego otoczenia (koledzy, matka). We wzorach osobowych badani eksponują stosunek do innych ludzi oraz sposoby ich działania. Cenioną ideą jest idea pokoju, obok niej ochrona środowiska, idee ruchów młodzieżowych. Znaczna powszechność wartości związanych z aktywnością społeczną wskazuje na to, że młodzież z 1988 roku — stanowi to dobrą prognozę — weźmie aktywny udział w rozwoju naszego społeczeństwa.

W rozdziale II autorka scharakteryzowała światopogląd młodzieży szkół średnich z 1988 roku w porównaniu z ubiegłymi dekadami drugiej połowy XX stulecia oraz podjęła próbę stworzenia bardziej ogólnego mo-

delu światopoglądu człowieka jako teoretycznego konstruktu konkretnego psychologicznego zjawiska. Ciekawym przemianom ulega na przestrzeni lat ważność priorytetowych celów, takich jak zawód i wykształcenie. Pozycja wykształcenia rośnie (1948 — 6%, 1988 — 57% populacji), pozycja zawodu znacząco maleje między 1948 a 1978 rokiem (od 53% do 9%), aby w 1988 roku nagle skokowo wzrosnąć (40%). Stopniowo od 1948 roku zwiększa się liczba wymienianych celów. W 1948 roku dominował jeden cel, a w 1988 roku młodzież wymieniała trzy i więcej, co świadczy o rozszerzaniu się jej perspektyw życiowych.

Zmienia się także pogląd młodzieży na siły decydujące w dziejach świata. W 1949 roku dominowało przekonanie, że siłą tą jest pieniądz. Od 1978 roku miejsce priorytetowe zajęli ludzie — wybitne jednostki. Ewoluuje rola Boga — w latach 1949—1978 poglądy o jej ważności utrzymywały się na poziomie 10—13% populacji, od 1988 roku nasiliło się przekonanie o priorytetowej roli Boga w dziejach świata (18,5%). Pytana o źródła swych poglądów młodzież odpowiada w większości, iż jest autonomiczna w kształtowaniu swych poglądów, że wyznacza swoje cele, określa swoje przekonania. Roli szkoły nie wymieniano, rola rodziny okazuje się ledwo widoczna. Charakterystyczna dla przekazywanych poglądów jest ich ideowo-rozśądkowa forma. Nie tylko brak powoływania się na naukę szkolną, wiedzę w ogóle czy autorytety intelektualne.

W zakończeniu rozdziału Gurycka wyróżnia elementy strukturalne światopoglądu:

- obiekt (osoba, społeczność, wszechświat, Bóg, natura),
- stosunek do obiektu (intelektualny i emocjonalny),
- konfliktowość (dysonans wartości i standardów),
- zagrożenie obiektu (lęk).

W efekcie analiz autorka ujawnia w światopoglądach młodzieży trzy typy dojrzałe (ukształtowane):

1. Typ „nie” — lękowy o orientacji pragmatycznej (racjonalny stosunek do obiektu, harmonijna struktura wartości, brak lęku, świat w sensie ogólnym — natura).

2. Typ „ego” — lękowy o orientacji humanistycznej (stosunek do obiektu emocjonalny, raczej konflikt wartości, poczucie lęku, osoba ludzka — często „Ja”).

3. Typ „eko” — lękowy o orientacji humanistycznej bądź społecznej (stosunek do obiektu różny: przy humanistycznej — emocjonalny, przy społecznej — racjonalny; raczej konflikt wartości, poczucie lęku; obiekt — osoba ludzka lub społeczeństwo).

Uwaga autorki w rozdziale III skupiona zostaje na pojęciu idealizmu, który oznacza „wyraz postulatów uczuciowych, personalnych, poprzez które młodzież patrzy na świat, póki go nie pozna dobrze” (s. 189), a stanowi

on szczególnie problem światopoglądu. Istnieją różnice między idealizmem młodzieży lat trzydziestych a idealizmem młodzieży końca XX stulecia. Większość badanych nie potrafi jednoznacznie określić swego stosunku do idealizmu (typ mieszany ustosunkowania), podczas gdy w latach trzydziestych za idealizmem opowiedziało się 38% chłopców i 23,1% dziewcząt. Współczesna młodzież w 1990 roku idealizm rozumie konkretnie — jako cel realnych dążeń; w latach trzydziestych do jego opisu używano wyznaczników typu: altruizm, szlachetność, bezinteresowność. Połowa chłopców w 1990 roku uważa, że nie warto być idealistą, poglądy dziewcząt zaś: „nie warto” — polaryzują się. W latach trzydziestych w większości młodzież uważała, że warto być idealistą.

Wniosek z porównania przeprowadzonych współcześnie badań z badaniami przeprowadzonymi przez S. Szumana i jego zespół jest jeden — obraz młodzieży naszych czasów w swych głównych zarysach różni się od obrazu młodzieży lat trzydziestych. Charakterystyka światopoglądu młodzieży dostarcza materiału do szerszych przemyśleń o strukturze światopoglądu jako psychologicznego konstruktu. Gurycka stworzyła zręby naukowego ujęcia światopoglądu przez dostarczenie kategorii do jego opisu oraz zwróciła uwagę na pewne mechanizmy go tworzące.

Założone cele, które przyświecały autorce w toku badań, zostały przez nią osiągnięte. Materiał przedstawiła przystępnie i konsekwentnie. Omawianą publikację cechuje przejrzystość, czytelność — spełnia wszystkie warunki rzetelnej monografii (wiele tabel, rysunków, wykresów). W znacznym stopniu uzupełnia istniejącą w tym względzie lukę. Lekturę tej pracy polecam zarówno praktykom, jak i tym, którzy tworzą teorię psychologiczną. Jedni i drudzy mogą z niej wiele skorzystać. Podsumowując — praca bardzo znacząca, napisana z dużym znanstwem przedmiotu.

Piotr Kowolik